

רע מנעוריו: האם אנחנו פשוט רעים? מבוסס על מאמר וירח ה' ת"ש, שיחת בראשית תשכ"ה

לפני חמישים שנה נערך אחד הניסויים החברתיים החשובים בהיסטוריה. פרופסור פיליפ זימבארדו, פסיכולוג מסטנפורד, ביקש לבחון את מידת הרוע האנושי: עד כמה אנו אכזריים? באיזו מהירות אנו נוטים להפעיל כוח כשיש לנו את היכולת לעשות זאת?

זימבארדו בנה קומת כלא במרתף מחלקת הפסיכולוגיה באוניברסיטת סטנפורד. 18 מתנדבים בריאים בנפשם נבחרו בצורה אקראית להשתתף בניסוי, בהטלת מטבע נקבעו תשעה מהם להיות אסירים ותשעה להיות סוהרים. הסוהרים קיבלו הנחיה להקפיד על הסדר בכלא למשך שבועיים בהם ייערך הניסוי והיה עליהם לקבוע בעצמם את הכללים ואת הענישה.

הסוהרים עצרו את האסירים בביתם, הפשיטו אותם לפני הכניסה לתאים והתיזו עליהם ספריי צורב, לכאורה כדי לנקותם מכינים. במקום בגדים קיבלו האסירים שמלה או יותר מדויק שק גדול שהולבש על כל הגוף ועל הראש הולבש כובע ניילון, הכול במטרה ליטול מהם את הרגשת החירות הטבעית.

היום הראשון עבר ללא תקריות, אבל ביום השני החל מרד. האסירים זרקו את כובעי הניילון מראשם ודחקו את המיטות מול דלתות התאים. הם מנעו מהסוהרים להיכנס לתאים וקיללו והתגררו בהם. הסוהרים נלחצו והגיבו בכוח: הם התיזו לתוך התאים מטפי כיבוי אש שיש בהם תחמוצת פחמן שמקפיא את העור והרחיקו את האסירים מהדלתות. הם פרצו לתוך התאים וגררו את ראשי המרד לצינוק – שהיה ארון קיר ברוחב חצי מטר ולא ניתן היה לנוע בו.

האסירים החליטו להתעלם לחלוטין מהסוהרים ולסרב לכל ההוראות. בתגובה נאסר עליהם ללכת לשירותים והם הוכרחו לעשות צורכיהם בדלי שהושאר בתא. מפעם לפעם עיכבו הסוהרים את ריקון הדליים והכלא החל להסריח. ביום הבא נפוצה שמועה על ניסיון בריחה מהכלא והסוהרים הגבירו רמת ההתעללות. הם אילצו לעשות כפיפות בטן אינסופיות, לקפוץ באוויר וכל דבר שיכול להחליש אותם. למעשה, הניסוי הופסק לאחר שישה ימים, כי סאדיסטיות הסוהרים עברה את ההגיוני.

המסקנה של זימבארדו היא: כולנו מפלצות. בעוד שיש לנו אשליה שהרשע נמצא מחוצה לנו והם - המענים האכזריים – נמצאים בצד האחר, האמת היא שהרע נמצא בתוכנו והוא רק זקוק להזדמנות.

אבל יש דוגמאות הפוכות המעידות כי טבעו של האדם הוא טוב טהור. דוגמה מעוררת השראה היא קבוצת "חסידי אומות העולם", אנשים שמרדו בהוראות שקיבלו, במוסכמות החברתיות סביבם וחירפו נפשם במטרה להציל חיים. אחד מהם הוא שיונה סוגיהרה, קונסול יפן בליטא בתחילת המלחמה.

כאשר פלשו הנאצים לפולין, ברחו אלפים לליטא במטרה להמשיך לברית המועצות, ומשם לחצות עד מזרח רוסיה לכיוון יפן וסין. אבל כדי לעבור מליטא לברית המועצות בדרך ליפן וסין, נדרשה ויזת מעבר יפנית. אלפים צבאו על שערי הקונסוליה היפנית והתחננו לויזת, אבל הקונסול סוגיהרה לא קיבל אישור ממשרד החוץ בטוקיו. סוגיהרה ידע שהוא יאבד את משרתו וייענש בחומרה, אבל לא היה יכול לתת לאומללים למות. במשך שלושים ימי חודש אוגוסט 1940, ישב שעות אינסופיות והנפיק אישורי ויזת בידיו. 300 ויזות ביום. הוא לא עצר לאכול ורק כתב.

בסוף אוגוסט התקרבו הנאצים לליטא, וסוגיהרה קיבל הוראה לעזוב מיידית את השגרירות ולעלות על הרכבת לברלין. בדרך לרכבת רדפו אחריו אנשים והוא כתב וויזות, ואז קרה הבלתי נתפס: כשהוא טיפס על הרכבת, צבאו המונים עם דרכונים שנכתבה בהם ויזת אבל לא הספיקה להיחתם. סוגיהרה זרק את חותמת הקונסוליה מחלון הרכבת כדי לתת להם לחתום בעצמם. להערכתו העניק 6000 ויזות לבעלי משפחות שהצילו 30,000 בני משפחה מציפורני חיות הטרף.

אחרי המלחמה נענש סוגיהרה ופוטר מעבודתו במשרד החוץ היפני, אבל בשנת 1968 פגש את אחד מאנשי הקונסוליה הישראלית בטוקיו שהיה בן למשפחות הניצולים של סוגיהרה והוא הזמן ארצה לקבל את 'חסידי אומות העולם' במוסד "יד ושם".

אז מי אנחנו? חיות טרף צמאות שליטה או נשמות טהורות ששואפות לטוב ולהתעלות?

זאת שאלה מהותית שנוגעת לכל אינטראקציה בחיינו: מה השאיפה העמוקה שלנו? מה יעשה לנו טוב? וכיצד לא ננהל מאבק עקר נגד עצמנו? אם אנחנו רעים, אז השאיפה לטוב היא פנטזיה דמיונית שכולאת אותנו בתוך סבך שאיפות בלתי אפשריות ואכזבה מתמדת? באותה מידה נוגעת השאלה לאנשים סביבנו: אם הם רעים ואנוכיים, אז אין מה לצפות מהם. מוטב להשקיע פחות ולהתאכזב פחות. לא כדאי לתת יותר מדי אמון באנשים ואין טעם למחול ולסלוח במקרה של קונפליקט.

לכאורה, התורה מביעה את דעתה בצורה הברורה ביותר - והאמירה קשה ומאכזבת. הבה נדון באחד הפסוקים הקשים בתורה שמבטא גישה קודרת ופאסימית אודות טבע האדם:

1. בראשית ח: ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח: וירח ה' את ריח הניחח ויאמר אל לבו, לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעריו, ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי - רש"י: 'מנעריו' כתיב [בלי ו'] משנער [התנער] לצאת ממעי אימו נתן בו יצר הרע

זה היה בגמר המבול ששטף את העולם. נח יצא מהתיבה וגילה עולם אחר. כל מה שהכיר מהעולם הישן אבד והוא והתלויים בו נותרו לבדם. הוא תפש את גודל הנס שנעשה לו ולבעלי החיים שהיו אתו בתיבה ולבו התרחב בהרגשת תודה לה'. הוא העמיד מזבח והקריב קרבן מכל בעלי החיים הטהורים ששרדו עמו כאות של אמונה והשתאות מול גדלותו של הקב"ה.

התגובה של ה' הייתה מפתיעה: ה' 'שאף ללבו' את ריח הניחוח והחליט לכרות ברית נצחית עם הטבע. הוא נשבע לא לגזור שוב עונש כליה על היקום ולשכוח מהמבול. ואז הוסיף עוד טעם מדהים: לא אחזור על המבול משום **שיצר האדם רע מנעריו ואינו אשם ברוע המוחלט שלו**.

המפרשים מתארים עד כמה הרוע מוטבע ועמוק בנו. רש"י מסביר את הביטוי "מנעריו", שיצר הרע נכנס מיד בלידה וכך כל החיים הם מסלול של תאוה ושתלטנות. רבינו בח"י מוצא זאת בתנועה הראשונה של הילד: לחפש את שדי אימו לינוק מהם בתאוה.

רבינו בח"י: משעה שיוצא מבית הרחם ... מיד הוא מבקש פי הדד ונמשך אחר התאוות.

והאמת היא שהתיאור הזה תואם את קיצור תולדות האדם המתואר בפרשיות במדבר ונח. הזכרנו פעם שהאדם המתואר בפרשיות הללו הוא עבד נשלט בידי שלושה יצרים: קנאה, תאוה וכבוד. כל מה שהוא רוצה זה לגדול ולבלוע עוד ועוד ומופעל בידי שלושה כלים: התאוה הכניעה את אדם וחווה בחטא עץ הדעת. הקנאה הכריעה את קין שזינק על אחיו היחיד בתאוות רצח להרוג אותו. ותאוות הכבוד וההתפשטות הניעה את אנשי דור הפלגה לבנות מגדל במטרה לעשות לעצמם שם¹.

ובהמשך לרוע הטבוע בנו, אומר הקב"ה שלא ראוי לתת עוד עונש קולקטיבי כמו המבול. הרמב"ן מסביר שהאדם **אינו אשם**. יצרו רע מנעריו והוא לא יכול לו. הוא מכור לכוחות חזקים ממנו, כמו נרקומן שאיבד את השליטה בעצמו. האור החיים מדמה זאת לשור מאולף בקרקס, שמאומן לנגוח ולהתפרע והוא פטור מתשלום על נזקיו. שכן גורמים חיצוניים הטריפו את רוחו.

¹ משל יפה: אדם נכנס בסערה לחדרו של רבי יחזקאל לנדא, הנודע ביהודה, רבה הדגול של פראג וזעק לעזרה. לטענתו, הוא סוחר תבואה מעיר אחרת ושכר עגלון כדי להביאו ליריד התבואה שמתקיים כאן. באמצע הדרך התנפל עליו העגלון, הפשיט אותו מבגדי הסוחר, שדד את ארנקו ואחר כך לבש בעצמו את בגדי העשיר ומסתובב כאחד הנגידים. הרב ביקש לקרוא לאותו אדם, אך הוא צעק לרחמים. "רבי, זאת עלילת דם, נפלתי על משוגע שנדבק אלי וטוען שגנבתי את כספו, אינני מכיר אותו בכלל".
זה הייתה גרסה מול גרסה ואיך מכריעים ביניהן? הרב ביקש מהם להיכנס שוב מחר בשבע בבוקר. הם הופיעו בזמן, אך הרב לא קרא להם. שעה, שעתים ושלוש, אבל הם אינם נקראים פנימה. כך חלף יום שלם והם היו רעבים, עייפים ומותשים. לפתע יצא השמש והכריז: "ייכנס העגלון". ההוא שהיה לבוש בבגדי הסוחר קם בצורה אינסטינקטיבית ממקומו... יצא הרב והרעים עליו בקולו: 'גנב שפל, תחזיר את הכסף לחברך...'
במידה רבה זה משל על כולנו: אנחנו יכולים לעבור את כל החיים עם מאבק לעשות טוב, אבל בסופו של דבר, אנחנו עגלונים. ה'עגלונות' - החומריות והתאוה - היא מובנת מאליה ואילו ה'עשירות' - הדעתנות והשליטה העצמית - היא מחודשת ותובעת התעלות מעל המובן מאליו.

רמב"ן: 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו' - מלמד עליהם זכות, שיצירתם בתולדות רעה [כבר] בימי הנעורים... או יאמר 'מן הנעורים', כלומר מחמתם תהיה רעת היצר באדם שהם יחטיאו אותו.

אור החיים: על דרך אומרם ז"ל (בבא קמא לט) שור האצטדיון [המאומן ומאולף לנגיחות] - שנגח פטור, דכתיב 'כי יגח' ולא שיגיחוהו. וכך האדם מנעוריו קודם שיבחין מאום ברע ולבחור בטוב יקדמו הרע ומדריכו, והיה כי יגדל כבר הטביע בו הרע כמו שהטביעו הנגיחה בשור האצטדיון. וטעם זה יועיל לבל דנו בכרת כמו המבול, אבל על כל פנים ענוש יענש על אשר אינו שומע בקול האלוקים וישתנה משור המתלמד, כי הוא מותר האדם מן הבהמה למאוס ברע בהכירו ולבחור בטוב.

ואחרי העמדת הקביעה הפאסימית הזו עולה התמיהה הערכית: זהו? רעים מנעורינו? האם זאת השקפת הבורא עלינו? ואם ככה מגדיר אותנו היוצר, למה זה אנכי? מה הטעם בעבודת המידות? הלוא זה מאבק עקר נגד הרוח בבחינת "היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותי?!". האם משהו יקנה רכב שבעל המגרש אומר: "זה מודל זבל... החברה מתחרטת שייצרה אותו וכל מי שלקח החזיר...?!"

הנה סיכום חד לעליבותנו: 2. **מדרש לקח טוב:** עלובה עיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה.

מעבר לשאלה הערכית עולות תמיהות גדולות נוספות: איך אפשר להגדיר אותנו כרעים מנעורינו והרי הקב"ה מעיד שהוא ברא את האדם "בצלם אלוקים", בדיוקנו של מקום (רש"י) ובחיות הנשמה שהיא חלק אלוקה ממעל (רמב"ן ותניא)? יתירה מכך: הרי הפסוקים המסכמים את **בריאת האדם** אומרים: "וירא ה' את כל אשר עשה והנה **טוב מאוד**" ואיך ה"טוב מאוד" יכול להיות "רע מנעוריו"?

הרבי מליובאוויטש שיחת בראשית תשכה: אם 'יצר האדם רע מנעוריו' וכמובא בתניא (פרק ו) ש'כל מעשה עולם הזה קשים ורעים והרשעים גוברים בו' – והרי מקרא מלא דיבר הכתוב 'וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה **טוב מאוד**' והפסוק נאמר בסמיכות לשבת, דהיינו **לאחרי חטא עץ הדעת?**

עוד שאלה מהותית ועיקרית לגופו של פסוק: **מה התחדש עכשיו?** מה פתאום הגיע ה' למסקנה שיצר הרע הוא סיבה **לבטל עונש המבול?** והרי איפכא מסתברא: המבול התרחש בגלל הסיבה הזו **בדיוק**, כאמור בסוף פרשת בראשית: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום... ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי?"

אז איך העובדה ש"יצר לב האדם רע מנעוריו" הפכה פתאום להיות סיבה **שלא להביא מבול?**

אברבנאל ח השאלה הרביעית: למה נתן טעם לשלא יקלל בעבור כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואדרבא היא הנותנת שמפני זה ראוי להשחיתם? ובסוף סדר בראשית אמר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וגו' ויאמר ה' אמחה וגו' - הרי שם עשה רוע היצר סיבה לקללה ולהשחיתם וכאן עשה רוע היצר סיבה שלא יקלל ואיך **דבר אחד סיבה לשני הפכים?**

ב. ביחס לשאלה האחרונה (תמיהת האברבנאל) מה פתאום להקל את הדין בגלל היצר הרע? והרי איפכא מסתברא והמבול הגיע בגלל הסיבה הזו בדיוק – היצר הרע?

ישנו רעיון חסידי חשוב: **זה כוחו של מעשה טוב שגורם נחת רוח.** כשהקב"ה התמלא נחת ממעשה הקורבן של נח, הצדדים התהפכו ומה שנטה קודם לרע – נוטה עכשיו לטוב.

טבעה של סברה שכלית שאפשר להשתמש בה לכאן ולכאן. שכל הוא כוח מופשט שאינו מוגבל ואפשר לגייס אותו לטוב ולרע. (לדוגמה: אפשר לומר שהערבים לא הולכים לשומקום ולכן צריך להסתדר איתם, ואפשר לומר שהערבים לא הולכים לשומקום ולכן חובה להישמר מהם...). ההכרעה תלויה **בנטייה הרגשית שקודמת לגישה השכלית:** כשהקב"ה יושב על כיסא דין, הוא מצדד בגישה המחמירה. ואילו כשעובר לכיסא של אהבה וקרבה לנברא – הוא מצדד בגישה המקילה.

זה מה שקרה כאן: לפני המבול היה ריחוק בין ה' והנבראים ולכן ראה את הצד המחמיר, לפיו קיומו של היצר הרע הוא סיבה מייאשת לביטול העולם. אולם בעקבות ההתעוררות של נח להקריב מעצמו

ורח הניחוח שעלה מהקורבן - ראה ה' את צידו היפה של האדם וחשב להיפך: אין מה להאשים את האדם ברוע העצמי המוטבע בו ולכן לא אוסיף קלל את האדמה.

הדבר דומה לאבא שבא הביתה נרגז ורואה את הילד חוטא. הוא מתרגז ואומר חייבים להעניש אותו. למחרת רואה את הילד במיטבו ואז אומר: מה כעסתי עליו? הוא רק ילד שנכנע ליצרו... וכך בענייננו. בהערה² הובא סיפור חזק ועכשווי אודות כוח מעשה האדם להפך גזרות שמים.

דוגמה נהדרת לכך: אחרי חטא העגל, מעורר משה סניגוריה על ישראל ואולם עושה זאת עם **דברי הקפידה של ה' עצמם**. בתחילה ה' מאשים שלוש פעמים את ישראל בהאשמה חמורה בגללה אין טעם לסלוח להם: "ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא, ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם" (לב,ט) ... "כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה" (לג,ג) ... "אמור אל בני ישראל אתם עם קשה עורף, רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך" (לג,ה).

ואולם תגובתו של משה היא באותו מטבע לשון: "ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו". אותו טיעון משמש כסיבה לסליחה והתעקשות לשמור על עם ישראל.

שכן הכול תלוי בגישה הרגשית: הקב"ה בכעסו על חטא העגל, בא בגישה של דין ולכן ראה בקשיות העורף סיבה להחמיר. ואילו משה כאוהבם של ישראל התעורר בגישה רחמים ולכן טען להיפך: רבש"ע, בחרת טיפוסים עקשנים ואי אפשר להאשים אותם בכך שקשה להם להתנתק מאלילי מצרים.

3. האדמו"ר הקודם מליובאוויטש ספר השיחות ת"ש/יד: עבודת הקורבנות עניינה לבטל ולהקריב כל רצונותיו להיות ברצון לאלוקות באופן של למעלה מטעם ודעת, ועל ידי זה ממשיך להיות שינוי הטעם מהקצה אל הקצה, אשר תמורת זה שטעם זה הכריע לגבורה – הנה ע"י העבודה דמסירות נפש, טעם זה עצמו נוטה לא רק לחסד, אלא שיומשך שפע רב בברכה מרובה בכל ענייני עולם.

עד כאן ביחס לפשט הפסוק וכאן עולות השאלות הערכיות והמהותיות: איך מתמודדים עם המסר החינוכי של "יצר האדם רע מנעוריו?" איפה מוצאים כוח להתחיל שנה חדשה עם דימוי עצמי כזה?

² https://www.youtube.com/watch?v=stWHP_rMvDU: דוד ותמר שיינברג השתדכו בחנוכה לפני שנתיים והתכוונו להתחתן ב-ה' ניסן. אבל אז הכול השתנה: מגפת הקורונה פרצה אחרי פורים והממשלה בישראל החלה לדבר על סגר. הם לא לקחו סיכונים ופעלו לפי ההנחיות: הם הקדימו את החתונה לסוף אדר, הודיעו לחברים שלא יבואו וקיימו אירוע מינימלי עם בני המשפחה הקרובים. למרות הקשיים התעלו על עצמם ועשו הכול לשמח, החופה הייתה מרגשת, הסעודה ערוכה בטוב טעם, אבל לפתע הכל נעצר. נידות משטרה התאספו למטה. החתן והכלה ירדו אל השוטרים והעידו כי הכל לפי ההנחיות והקהל קטן ומצומצם, אבל השוטרים היו היסטריים וסירבו לשמוע. הם עצרו את החתן והכלה על ידי הניידת ולא הניחו להם לעלות למעלה. במשך שעה וחצי עיכבו אותם בקור הירושלמי ועד שעלו בחזרה, לא נותר מניין לשבע ברכות. החתן, דוד, נאלץ לעמוד ברחוב ולהפציר בכמה בחורי ישיבה שיעלו להשלים מניין. הם היו פגועים וכאובים ממה שקרה, הלילה הגדול בחייהם שתמר חלמה עליו עשרים שנה, הפך לטראומה. חלפה חצי שנה וביום שישי שבין ראש השנה ליום הכיפורים, דוד קיבל טלפון מאבא שלו. האבא סיפר שבחור התקשר אליו וביקש בקול רועד לומר וידוי: הוא זה שהזמין את המשטרה לחתונה של דוד ותמר. הוא כלל לא בדק כמה אנשים משתתפים והאם ההנחיות הופרו, אלא שמע מוזיקה מאחת הדירות וחייג את מספר החירום. עכשיו הוא מתחנן שהם ימחלו לו, משום שהוא בן 24 וקודם היה מבוקש בהצעות שידוכים, אבל מאותו לילה, הטלפון שלו הפך להיות דומם. הוא פשוט נעלם מהפנקס של השדכניות. דוד הביט על תמר והלב שלהם החל לדפוק. הכל חזר. הלילה הנורא ההוא, איך עמדו שעה וחצי בקור הירושלמי מוקפים שוטרים כאילו שדדו בנק, איך נותר האוכל על השולחנות בלי שאיש טעם ממנו ועכשיו מתברר שיד דזונית עמדה מאחורי ההתקפה. דוד הנהן עם הראש לצדדים "לא". אינני מסוגל לומר "אני סולח". בערב שבת הלך לבית הכנסת וקרא את התפילה "ידיד נפש אב הרחמן" וחשב לעצמו "הקב"ה הוא כל כך טוב, הוא כל כך אוהב, ואם זה קרה, אני בטוח שבאיזו דרך הכול קרה לטובתנו. גם זה נועד עבורנו". במוצאי שבת הם היו מוכנים ואמרו לאבא למסור לאותו בחור שהם מוחלים לו בלב שלם. למחרת יום כיפור, בשעת ערב, הוא עמד מאחורי הבית ובנה את הסוכה. תמר הייתה אמורה לחזור מהעבודה ולפתע החלו הצעקות: "תמר מעורבת בתאונת דרכים. שלושה כלי רכב פגעו בה". הלב שלו דפק ורק הוא ידע שהיא בתחילת הריון והם כל כך חיכו לשמוע על התפתחות העובר. דוד רץ לחדר המיון וראה את תמר יושבת על כיסא. הכול היה בסדר ברוך ה', והרופא אמר: "מלאכים טובים שומרים עליכם. לפי זווית כלי הרכב, כרית האוויר הייתה אמורה להיפתח בתנופה ולהכות על הבטן, אבל הכרית לא נפתחה". המחשבה שלהם הייתה שהקב"ה גלגל הכול מראש, לתת להם את זכות הוויתור לאותו בחור, כדי לשנות את גורלה ולהציל את חייה וחיי העובר ברחמה.

אנו רוצים לפתח את התפישה החסידית על טבע האדם. אפשר כבר להעריך שהיא הופכת את הקערה על פניה וקוראת את הפסוק במנגינה אחרת לחלוטין. בהשגחה פרטית התפרסמה השבוע שיחה קצרה מהרבי (בראשית תשכה) ובו קובע בנחרצות את היסוד, ומעבר לכך בניתי לפענ"ד את הרקע כפי שהוא משתקף בתוך הפסוקים ותקוותי שכיוונתי נכון.

ג. הקרבת הקורבן של נח הייתה רגע מדהים של הארה פסיכולוגית. ניצוץ התעלה בעולם ששיקף רובד חדש בנפש האנושית כפי שלא התגלה עד אותו יום. זאת הייתה הפעם הראשונה בהיסטוריה בה קם אדם ועשה מעשה טוב ביוזמתו החופשית, ולא סתם מעשה טוב אלא מסר חלבו ודמו לקב"ה. איש לא ביקש מנח להקריב קרבן, הוא היה יכול לשקוע באבל וקיסורים על מות העולם הישן (כפי שקרה מיד אחר כך כששקע ביינו ושכרותו), אבל נח התעלה על עצמו והרגיש פרץ רצון לומר תודה ונתן הכול עבור התודה הזו.

הוא הקים מזבח ואסף נציג מכל אחד מבעלי החיים הטהורים שהיו עמו בתיבה והעלה לפני ה'. במובן הפנימי, העלאת קרבן מהווה שיקוף להקרבת האני האנושי – למסירת החיות הפנימית לקב"ה וכך הקרבת הקורבן של נח הייתה אמירה: "רבש"ע, אני רוצה רק אותך".

והקריאה הזו זעזעה את השמים. פתאום ראה ה' מבט חדש על הרוע האנושי: אמנם יש באדם יצר רע, יצר נורא שלא נח, אבל הוא לכלוך חיצוני שדבק באדם. מנגד, הטוב מהותי יותר ומשקף את רצונו העצמי של האדם. עד כמה שהיצר הרע נתפס כחזק, הוא מציע רעיונות שהם מנוגדים לערכים הטבעיים שלנו. יצר ההרס פועל לעכב, לעצור צמיחה, לפתות אחרי הנאות לטווח קצר ולאבד ברגע את מה שהשגנו בעמל ויזע. זה עובד לטווח הקצר, אבל לא מצליח בטווח הארוך.

עובדה: כשאדם עושה רע, הוא לא מוסר כולו לרוע, הוא לא מברך "שהחיינו" לפני שחוטא, הוא לא עולץ מכך שנכנע ליצרו, אלא פועל מתוך טירוף וכניעה. גם אחר כך סיכוי טוב שיתחרט על המעשה שלו. בעוד שהקורבן של נח ניתן בכזו שמחה והתרגשות שביטא התמסרות מלאה.

נאמר זאת כך: הרע אימפולסיבי ומפתה יותר, אבל הטוב צודק יותר. הרע תובעני וחסר סבלנות, הוא צורך סיפוקים מיידיים, אבל הטוב הוא מים שקטים שחודרים עמוק. הוא עמיד ומנצח בטווח הארוך.

מי שביטא זאת היטב היה החכם מכל האדם:

4. קהלת ד, יג: טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל – רש"י: 'ילד מסכן וחכם' זה יצר טוב ולמה נקרא ילד? שאינו בא באדם עד יג שנה. 'מסכן' – שאין האיברים שומעים לו כמו ליצר הרע. 'חכם' – שמשכיל את האדם לדרך טובה. 'ממלך זקן וכסיל' – יצר הרע שהוא שליט על כל האיברים, 'זקן' שמשעה שנוול הוולד הוא נתון בו, 'וכסיל' – שמתעהו בדרך רעה.

נשים לב ליתרונות של כל אחד מהלוחמים: היצר הרע הוא 'מלך זקן', הוא נכנס באדם "מנעריו", מרגע לידתו, והוא אימפולסיבי ומפתה הרבה יותר מהיצר הטוב. אבל היצר הטוב נהנה מיתרון אחר: הוא "חכם" לעומת היצר הרע שמפתה ל"כסילות". עשה עימנו הקב"ה חסד שההיגיון, המצפון והאינטואיציה הפנימית מצדדים בטוב ולא ברע.

מספרים על יהודי שלקח את בנו לטבילה במקווה. המים היו קרים והילד צעק "איי" מהקור. אחרי הטבילה התנגב הילד ואמר בהנאה "אה". אמר לו האבא: זה ההבדל בין מצווה לעבירה. במצווה אתה אומר לפניך "איי", אין לי חשק לעשות אותה, אבל אחריה אתה אומר בהנאה "אה". בעבירה לעומת זאת, אתה אומר לפניך "אה", אבל אחריה אומר "איי, חבל שנשלת".

בהערה³ הובאה ראייה מעניינת ליתרון הטוב, והנה עוד אחת: עובדה שמרגע חטא עץ הדעת, העולם הולך ומשתפר ברמה המוסרית. כל דור לומד מהדורות הקודמים ומשפר את עצמו, מדור לדור נהיה

³ הזכרנו בעבר את ניסוי "חמש החרטות לפני המוות": ברוני ווייר היא אחת סיעודית אוסטרלית שמלווה חולים סופניים ל"ע בחודשים האחרונים לחייהם. במסגרת השהות עימם היא משמשת אוזן קשבת לחשבון הנפש על

העולם פחות אלים, פחות מצדד במלחמות וכובל את ידי הרשע. המוסר האנושי הופך להיות הומני ורך מדור לדור, מכיר בזכויות אדם ובערך האדם באשר הוא ואינו מאפשר עבדות, התעללות, כליאה בתנאי סאדיזם, עינוי שבויים וכו'.

בהערה הובאה תוספת חשובה⁴.

לפי התפיסה הזו, צריך לקרוא את הפסוק במנגינה חיובית ואופטימית: "וירח את ריח הניחוח ויאמר אל לבו לא אסף לקלל עוד ... כי יצר האדם רע מנערו". כלומר, ה' ראה שהיצר רע רק מנערו – רק מתוך להט הנעורים או המפגש המלחיץ עם החיים שיוצר תחרות אגרסיבית על המשאבים. אבל מהותו של האדם אינה רעה.

כך שקריאת "רע מנערו" נועדה בכלל **לצמצם ולהגביל** את טווח הרע ולא להרחיבו כפי שחשבנו קודם. ואכן שתי ראיות מוכחות לכך: א. כאן נאמר "יצר האדם רע מנערו", אבל לעיל בסוף בראשית נאמרה הגדרה הרבה יותר חזקה:

לאחר המבול: כי יצר לב האדם רע מנערו. אבל לפני המבול: וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום: וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו.

אלא מוכח כי קריאת "רע מנערו" היא הגדרה מצומצמת ונועדה להגביל את טווח הרע.

ראיה נוספת ומדהימה: **בראשית רבה לד, י: שאל אנטונינוס את רבינו: מאימתי יצר הרע נתון באדם - משיצא ממעי אמו או לפני שיצא ממעי אמו? אמר רבי: לפני שיצא ממעי אמו. אמר אנטונינוס: לאו, שאילו היה נתון בו כשהוא במעי אימו, היה חוטט בני מעיה ויוצא. והודה לו רבי שנאמר: 'כי יצר לב האדם רע מנערו' - משעה שהוא ננער [מתנער] לצאת ממעי אימו.**

רבי ואנטונינוס דנים בשאלה הגדולה: האם הרע הוא גנטי או סביבתי, האם הרשע עצמי או נרכש מתוך המפגש התחרותי עם החיים? רבי לומד שהרוע הוא גנטי, מרגע היצירה. ואילו אנטונינוס חושב שהרוע רק סביבתי ונרכש, מרגע הלידה והתחרות על משאבי החיים. ההכרעה היא כדעת אנטונינוס שהרוע הוא רק סביבתי ונרכש, שכן לשון הפסוק הוא "יצר לב האדם רע מנערו" והיינו **רק** משעה שמתנער ממעי אמו. מוכח שהפסוק נועד לצמצם את טווח הרע, יחסית למה שחשבנו לפני זה.

שיחת פרשת בראשית תשכה: צריך לומר שיש חילוק בין חיצוניות לפנימיות. בחיצוניות אמנם לא טוב, אבל בפנימיות הוא טוב. ובסופו של דבר, הפנימיות פועלת גם על החיצוניות, על דרך מה שכתב הרמב"ם בעניין בעל שאינו רוצה לתת גט, 'כופים אותו עד שיאמר רוצה אני'. שכן כל אחד מישראל בפנימיות הוא טוב ורצונו לקיים כל המצוות, אלא 'יצרו הוא שתקפו' לעכב הגט ולכן על ידי זה שכופים אותו, מסירים את המניעה החיצונית הרובצת עליו ומתגלה רצונו הפנימי.

מה משמעות הדברים לפועל? כיצד הם משפיעים על ההתמודדות היומ-יומית עם היצר? המסרים כאן הם מהפכניים והנה כמה מהם:

א. יש בנו רוע, אבל הרוע אינו אנחנו. הרוע הוא לבוש שהולבש עלינו, לכלוך שדבק בנו, אבל לעולם לא יהפוך להיות חלק ממה שאנחנו. ולכן **אנו בני חורין להיפרד ממנו כמו שפושטים בגד לא רצוי**. בדיוק כמו אימא שרצה עם שיר לנקות עם בנה התינוק מהלכלוך שהצטבר אצלו, משום שיודעת שמדובר בכללוך חיצוני, כך עלינו להסיר את הפחד מפני הרוע.

החיים שלהם עורכים ובמשך הזמן שמה לב שכולם מתחרטים על אותם דברים. ללא הבדל דת ומין, כולם היו רוצים לנהל אחרת את אותם תחומים: יותר זמן למשפחה, להיות יותר מאושרים, יותר נאמנים לעצמם וכו'. הדבר המדהים הוא מה שלא נמצא ברשימה: **לא הייתה חרטה על כך שלא זכו לחשבון בנק עשיר**. בצלילות הדעת של 'מזכירים יום המיתה' ל"ע, לא הופיע ההישג החומרי. וזה מדהים, שהרי המחשבות על כסף תופשות הכי הרבה קשב בימי חיינו. מכאן שהחומריות צעקנית ובוטה יותר, אבל הרוחניות פנימית ומהותית יותר.⁴ מהי באמת הסיבה לכך שהרע רעוע? הרי הוא יצירה אלוקית כמו הטוב? מובא בזוהר ובתניא סופ"ט כי המשאלה הכמוסה של הרע עצמו היא שלא נקשיב לו. הרע עצמו חצוי בין התפקיד שלו בהצגה ובין היותו יצירה אלוקית שרוצה את רצון ה'. וכמשל האישה שנשלחת לפתות את בן המלך, אבל יודעת שאם **לא תצליח במשימתה וכן המלך יעמוד בניסיון** – תקבל שכר פי שניים.

הבאנו בעבר את המשל המדהים הבא⁵: ג'ון נאש היה אחד מגדולי המתמטיקאים במאה העשרים וזוכה פרס נובל לכלכלה בשנת 1994. בהיותו בשנות השלושים שלו, פרצה אצלו מחלת סכיזופרניה חמורה. אשתו שמה לב שהוא מבוהל ומדבר לדמויות דמיוניות שרודפות אותו. הוא טען שיש ארגון קומוניסטי שרודף אחריו וכל חבריו לובשים עניבות אדומות. הוא שיגר מכתבים מבוהלים לשגרירות ארצות הברית ובו חשף את המזימות של הארגון. המחלה הפכה אותו להיות אלים ומסוכן ובמשך שנים הוא יצא ונכנס בבתי חולים פסיכיאטריים. במשך הזמן התגבר על המחלה וחזר לתפקוד.

בשנת 2000 הוציאו סרט על חייו ומראים סצנה נוגעת ללב (אמיתית או דמיונית): הוא יוצא מטקס פרס הנובל, הרגע הגדול בחיי איש מדע, ופתאום הוא נתקף בהתקף פסיכוטי. העיניים שלו מבוהלות ואשתו מבינה שהוא שוב רואה את הגברים עם העניבות האדומות. הוא מתנתק ממנה ונעלם, וכך האיש שלפני רגע עמד על גג העולם נופל שדוד בידיים של יצר הרס שלא קיים במציאות.

אבל אחרי רגע הוא מסיט את הראש לצד אחר, אומר "זה שום דבר" וממשיך הלאה במרץ! זה רגע הריפוי הקריטי שלו: השלב שהוא מצליח ליצור הפרדה בינו ובין החרדה, בינו ובין הרגש השלילי וחוסם אותו לחדור למרחב הפעיל של המחשבה, הדיבור והמעשה.

ב. הטוב חזק הרבה יותר מהרע. עד כמה שהרע עושה רעש, אבל כשמאירים את הטוב, הולך הרע ונעלם ונדחה מפניו, כדרשת חב"ד הידועה: "כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלוקיך בידך". עליך לדעת שאתה עומד מעל האויב וההצלחה מובטחת.

ג. לבסוף מובן מכאן כי במקום להיאבק ברע, מוטב לחזק את הטוב. כי נר אחד של אמת דוחה את החושך הגדול ביותר. במקום לחדד את הנמיכות של הרע, מוטב לחזק את הטוב בתורה, תפילה וצדקה ומאור שבתורה מחזירו למוטב.

כך דברי הגמרא קידושין ל,ב: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו... בני, אם פגע בך מנוול זה, משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר: 'הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע'.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

⁵ שמעתי מהרה"ת יוסף יצחק גייקובסון ואני מודה לו בכל ליבי.